

MEMORIU GENERAL

1. OBIECTUL STUDIULUI

Comuna Sânmartin este compusă din localitățile Sânmartin, Ciucani și Valea Uzului. Primele două localități sunt contopite în dreptul străzii Principale, formând o localitate în formă de U cu prelungiri de-a lungul celor două pârauri : pâraul Sânmartin și pâraul Ciucani pe lângă care s-au format cele două localități.

În Planul Urbanistic General al comunei Sânmartin cele două localități contopite sunt tratate împreună ca o singură localitate. Ca atare și în cadrul prezentului studiu s-au cuprins ambele localități: Sânmartin și Ciucani.

2. DESCRIEREA LOCALITĂȚII

2.1. POZIȚIA GEOGRAFICĂ

Comuna Sânmartin este situat în partea sudică a județului Harghita, în zona geografică denumită "Ciucul de Jos". Comuna la nord se învecinează cu comuna Ciucsângeorgiu, la est cu comuna Cozmeni, la vest cu comuna Sînsimion, la sud cu satul Cetățuia din comuna Sînsimion. Comuna Sânmartin este compusă din satele Sânmartin, Ciucani și Valea Uzului.

2.2. CADRU NATURAL, RESURSE NATURALE, FOLOSINȚA TERENURILOR

Principala trăsătură a reliefului constă în predominarea ținuturilor muntoase, acestea ocupând peste 60% din teritoriul comunei. Se disting trei unități principale de relief:

- munți cu înălțimi până la 1200 metri
- dealuri cu altitudini medii de circa 800 metri și
- depresiuni cuprinse între 400 și 800 metri.

Din punct de vedere hidrografic teritoriul comunei se află în bazinul hidrografic al pâraului Fișag și parțial în bazinul hidrografic al râului Uz. Pârâul Fișag, care trece la nord-vest de satul Sânmartin, este afluent de stânga a râului Olt. Satele Sânmartin și Ciucani se întind dealungul a două pârauri (pârâul Sânmartin și Ciucani), care coboară dinspre munții Ciucului, de sub poalele muntelui Paphegy (1165m).

O notă caracteristică al cadrului natural o constituie existența în comună a peste 10 izvoare de apă minerală. Din date vechi reiese că exista și o baie numită "Szent Anna", care de-a lungul

timpului a dispărut. Dintre izvoarele de apă minerală putem aminti câteva, cum ar fi izvorul: Poszogó, Csíkibora, apa minerală lui Bodó Dávid, Rácz, Bikakerti, Gothárd, Csekefalvi...etc.

Frumușețea peisajului este activ prezent în fiecare perspectivă asupra satului, deoarece într-o parte satul este înconjurat de păduri de molid, iar pe de altă parte se deschide un orizont amplu, în care avem vedere asupra depresiunii Ciucului, cu hotarele cultivate.

Teritoriul administrativ al comunei cuprinde o suprafață de 4183 ha, din care:

- 1109 ha teren arabil
- 450 ha pășuni
- 1269 ha fânețe
- 1166 păduri și alte terenuri forestiere
- 11 ha terenuri cu ape
- 28 ha căi de comunicații
- 135 ha terenuri ocupate de curți și construcții
- 15 ha terenuri degradate și neproductive.

Terenul agricol a comunei Sânmartin cuprinde 2828 ha din care, 1109 ha teren arabil (26,5%) revenind în medie 0,47 ha pe cap de locuitor. Existența în comună a peste 1719 ha de pajiști naturale asigură condiții favorabile creșterii animalelor, sector preponderent în asigurarea veniturilor în agricultură. În ceea ce privește structura culturilor în comuna, păioasele (orz, orzoaică, seară) și cartoful ocupă locul principal, fiind urmat de cultura sfeclei de zahăr. Cartoful de consum și sămânță, de categorii biologice superioare, se cultivă pe suprafețe mari în localitatea Sânmartin, producția anuală de cartofi poate atinge 8.500 tone/an.

2.3. SCURT ISTORIC

Sânmartin apare pentru prima dată în documente scrise în anul 1333, în documente papale, sub numele de Sancto Martino, fapt ce dovedește că satul avea deja biserică în acea vreme.

Istoricul comunei Sânmartin nu are date scrise din perioada evului mediu. Se presupune doar că istoria satului în acea perioadă nu diferea mult de viața oricărui sat secuiesc din împrejurimi. Locuitorii comunei erau militari, iar acest fapt le determina modul de viață și în conformitate cu acest aspect s-au format și obiceiurile vieții și comunității lor. Structura comunității era împărțită în 3 categorii, pe baze militare: principii (primores), soldați –ecveștrii (primipili) și pedestrașii (pixodari pedites).

Comunitatea avea propriile reguli și legi, care erau bine definite, era o mică comunitate autonomă, care avea drept legislativ și drept de judecată. Comuna avea un consiliu alcătuit din principii militari și funcționari civili. Comunitatea avea o forță mare de solidaritate.

Date despre sat apar de exemplu în anul ~1569, când se numără soldații ecveștrii (deținători de cai), și așa apar în date 15 soldați în Zent Marton (Sânmartin) și 10 în Chijekefalwa (Ciucani).

În alte date din anul 1567 când se numărau gospodăriile, Sânmartin apare cu 47 de gospodării și Ciucani cu 32 de gospodării.

În anul 1602 se face un recensământ militar în care apar 212 persoane cu datorii militare.

Începutul sec.-lui XVII era o perioadă de aur în Transilvania, perioadă în care guvernatorul Transilvaniei era Bethlen Gábor. Această perioadă era favorabilă pentru economia regiunii, fapt care s-a resimțit și în viața comunei Sânmartin. În această vreme s-a înființat școala latină, care avea un rector și doi profesori.

În urma conflictelor politice din Transilvania, în anul 1662, secuimea a refuzat plata taxelor care le revenea turcilor, iar din acea cauză turcii și tătarii au început campanii de război.

asupra acestei zone. Această război a turciiilor a nimicid întreag bazinul Ciucului, turcii și tătării au ars satele, 26 de biserici, au jefuit toate bunurile ce le-a ieșit în cale, iar oamenii au fost supuși și siliți în sclăvie. Asta a fost și soarta comunei Sânmartin, ca urmare biserica străveche a fost arsă până în temelii.

Între anii 1714-1719 zona a fost bătuită de o cumplită epidemie de ciumă care a decimat locuitorii, perioadă care a fost urmată de un declin economic.

După anul 1764 introducerea forțată a instituției grăniceratului de către austrieci a îngreunat și mai mult viața locuitorilor. Satul a fost supus unei guvernări militare, care impunea reguli pentru toate domeniile vieții.

În anul 1840 au finalizat clădirea noii școli, aflate în vecinătatea bisericii, care a deschis noi perspective privind educația tinerilor (care până atunci erau preponderent needucați, fiind preocupați cu obligațiile militarești).

După răscoala din 1848 și 1853 s-a atins scopul care era dreptul la egalitate, însă problemele esențiale, diferențele sociale și economice nu s-au rezolvat. În configurația socială au dispărut gospodăriile familiale mari și în locul lor au apărut gospodăriile mici, cu terenuri proprii, limitate.

Terenurile în proporție de 53% erau în proprietate privată, 44% în proprietate comună, iar restul de 2,5% în proprietatea bisericii.

Industrializarea începe foarte lent și târziu în Sânmartin. Pentru prima dată în anul 1832 Steckbauer György și Ulein János închiriază un teren pentru o moară de hârtie.

Împăratul Franz Ferdinand în data de 20 februarie 1840 îi dă dreptul satului de a ține târguri naționale, cea ce conduce la dezvoltarea industriei locale.

În anul 1873-75 se înființează primele bănci în Sânmartin, dar acest fapt în loc să aducă prosperitate economică localității, aduce o și mai mare sărăcie, creditete fiind foarte mari, fapt ce duce la îndatorări mari și obligă mulți oameni la vânzarea gospodăriilor și a bunurilor și ca urmare emigrarea din localitate.

În anul 1876 Sânmartin devine centru de regiune, cea ce aduce multe programe administrative noi în comună. Acest fapt a condus la o dezvoltare favorabilă comunei: s-au construit noi clădiri administrative, a atras mulți intelectuali (cum at fii: doctor, farmacist, inginer silvicultor...etc.) care prin urma slujbei s-au stabilit în sat. Totodată faptul că Sânmartin a devenit centru regional a început să atragă mulți oameni din regiune, care au venit aici cu treburi administrative, sau erau atrași de târgurile săptămânale și de prăvăliile bine dotate.

A început o viața activă comunitară, s-au înființat asociații, grupări de voluntari (pompieri).

După data de 1 decembrie 1918 începe iarăși o perioadă grea în viața comunității, deoarece proprietățile, pădurile trec în administrația națională.

Războaiele mondiale, după aceea regimul comunist își pun amprenta asupra satului, fapt care este resimțit și în zilele noastre.

Din punct de vedere al populației din statisticile demografice din anul 2002 aflăm următoarele date:

- numărul locuitorilor din Sânmartin: 1188 locuitori (din care 618 femei, 570 bărbați)
- numărul locuitorilor din Ciucani: 1163 locuitori (din care 608 femei, 555 bărbați)
- total: 2351 locuitori (din care 1226 femei, 1125 bărbați)

D.p.d.v. al datelor privind naționalitatea, aflăm că sunt: 2247 maghiari, 25 romani, 79 rromi

D.p.d.v. al datelor privind religia, aflăm că sunt: 2249 romano-catolici, 40 reformați, 43 fără religie, 19 ortodocși.

3. DEZVOLTAREA ARHITECTURALĂ ȘI CARACTERISTICILE URBANISTICE

3.1. DEZVOLTAREA ISTORICĂ ȘI URBALISTICĂ A COMUNEI

De obicei configurația unui sat depinde de așezarea geografică a localității, de nevoile sociale și economice ale locuitorilor. Satul este definit de stărzi, parcele, poteci, vecinătăți...cea ce crează o imagine de ansamblu a satului, cu momentele sale specifice. In satele Sânmartin și Ciucani s-a dezvoltat o imagine de sat, care este influențat și definit istoric.

O altă caracteristică a satului era împărțirea militară, care a fost definit pe baza teritoriului și a numărului de militari (capi de gospodărie). Astfel și în denumirile actuale putem încă observa împărțirea inițială a satului. Fiecare sat în parte este împărțită în trei sectoare, cu următoarele denumiri: „Altíz”, „Középtíz” și „Feltíz”.

De-a lungul timpului specifice satului erau gospodăriile familiale mari, care pe parcursul timpului s-au împărțit și au devenit gospodării mici, care la rândul lor se despicau mai departe pe bază de rudeni.

Ca mărturie a gospodăriilor mari care s-au împărțit, stă faptul că unele străzi secundare și poteci poartă încă numele familiilor care locuiau în acele locuri, cum ar fi străzile: Entesek, Jánosfiak, Fillérek, Potyók, Részeghek, Füstösök, Kecskések, Vitosok...Aceste străzi sunt de obicei perpendiculare pe strada principală.

Cele două sate, Sânmartin și Ciucani, pe parcursul istoriei s-au dezvoltat de-a lungul celor două pârauri principale: pâraul Sânmartin și pâraul Ciucani. Acest fapt reiese din primele hărți militare, unde se poate observa clar structura satului din acea vreme.

Pe baza primelor doua hărți militare austriece putem afirma, că cele două sate s-au contopit în perioada cuprinsă între sfârșitul sec. al XVIII-lea și mijlocul sec.-lui al XIX.

În a doua jumătate a secolului XIX, când satul a devenit centru regional, au apărut multe funcțiuni administrative, care au necesitat clădiri adecvate, iar aceste clădiri au fost construite în zona de tangență a celor două sate. În această zonă găsim și în zilele noastre toate funcțiunile administrative, culturale și religioase.

3.2. STRUCTURA ȘI TIPUL LOCALITĂȚII, TIPURILE PARCELELOR

Localitatea are structură mixtă, cea ce înseamnă că este sat adunat, de tip linear, în care apar elemente ale tipului de sat de grup.

În cazul Sânmartinului putem observa că pe partea nordică a pâraului s-a creat un drum, iar gospodăriile și casele urmăresc linia acestui drum. Gospodăriile sunt așezate perpendicular pe strada principală, iar forma parcelelor este alungită. Însă pe partea sudică a pâraului lucrurile s-au format altfel. Aici găsim conglomeratii de gospodării formate insular, formele (limitele) parcelelor sunt neregulate, par neconvenționale. Limitele acestor parcele sunt determinate de formele naturale, de potecile înguste și curbe, care urmăresc denivelările terenului.

În cazul Ciucanului structura satului este mult mai clară, mai bine definită de strada principală și de pâraul care definește hotarul nordic al satului, neinfluențând astfel forma parcelelor, ca în cazul Sânmartinului. Forma parcelelor și în acest caz este alungită, dreptunghiulară, regulată.

Din gospodăriile mari, străvechi, au rămas puține urme, parcelele s-au fărâmițat de-a lungul timpului devenind gospodării mici. O urmă a unei gospodării mari o mai găsim pe parcela familiei Hajdú (Sânmartin, nr. 328).

Așezarea pe parcela a caselor s-a schimbat mult de-a lungul timpului. Casele inițial se construiau în adâncul gospodăriei (de ex. Ciucani nr. 303/A), numai cu trecerea timpului au început să se organizeze în dreptul străziilor, în front. În imaginea actuală a satului putem observa că situarea caselor față de stradă este separată de o grădină frontală din fața caselor, astfel limita dintre parcelă și stradă este definită de gard. Aceste grădini frontale, dintre gard și casă sunt de obicei destul de înguste.

3.3. IMAGINI CARACTERISTICE ALE STRĂZILOR

În cadrul satului găsim mai multe tipuri de căi de circulații. Cea mai generală imagine este cea a **străzii principale largi**, care ar fi strada Principală, care străbate centrul comunei, și cele două străzi principale ale satelor Sânmartin și Ciucani.

Găsim însă și **străzi care urmăresc linia pârâului**, cum ar fi: strada Csipkeszer și strada Principală din Sânmartin (în zona sectoarelor Középtíz și Feltíz) și strada Holtárok, din Ciucani. Aceste străzi, care urmăresc pârâul, au o notă caracteristică, care sunt podurile și podețele, elemente care dau o imagine aparte ale acestor zone învecinate pârâului.

În afară de tipurile de străzi amintite mai sus, mai găsim străzi abrupte înguste și **stradele pietonale**, care dau o imagine aparte unor zone specifice ale satului. Stradelele pietonale înguste găsim în ambele sate, cum ar fi stradela din Sânmartin, care duce spre strada Benkéék, iar în Ciucani putem aminti stradela dintre strada principală și strada Részeghek.

De-a lungul pârâului din Sanmartin (pe partea sudică a pârâului) sunt poduri la capătul căruia găsim mici spații, zone care sunt înconjurată de porțile gospodăriilor. Aceste **“curți distribuitoare”** sunt un specific al satului, au un caracter unic, care este important de perceput și de menținut (exemple găsim în strada Fillérek, din Sânmartin, la numerele 169-172).

3.4. TIPURI DE CLĂDIRI

3.4.1. Clădiri de locuit

Caracteristica structurii satului o dau casele, care împreună cu terenurile alăturate și rețelele stradale definesc satul.

La construcții localnicii de obicei au folosit materialul cel mai comun pentru ei, care era lemnul (molidul) din care se tăiau bârne de lemn. Construcția din bârne era cel mai popular mod de construire a diferitelor construcții, cum ar fi casele de locuit, șurile, bucătăriile de vară, grajdurile și alte clădiri care erau necesare gospodăriei.

În zilele noastre putem defini mai multe tipuri de case, care s-au format de-a lungul timpului, și care azi stau ca mărturie a diferitelor perioade istorice. Aceste tipuri de case sunt următoarele (organizate aproximativ în ordine cronologică, începând cu cele mai vechi tipuri, care mai pot fi regăsite în sat):

- case din bârne de lemn, cu prispă intrândă
- case cu prispă lungă
- case cu prispă pe mai multe laturi
- case cu prispă lungă și pridvor pe partea mijlocie
- case cu elemente de tip conac
- case cu elemente de arhitectură urbană

Din tipurile de case tradiționale predomină tipul de case cu prispă lungă.

Toate tipurile de casă au caracteristici volumetrice asemănătoare: forma în plan patrulater alungit, cu intrare sau intrări pe latura lungă, și acoperiș în patru ape. La tipul de casă cu prispă lungă și pridvor pe partea mijlocie, forma în plan se modifică în acest sens și acoperișul în patru ape are totodată o parte ieșită deasupra pridvorului, care este acoperit în două ape.

Tâmplăriile caselor este foarte variată, și în cele mai multe cazuri este bogată în decorațiuni, fapt ce dovedește o stare economică bună a locuitorilor. Aceste tâmplării se regăsesc și în zilele noastre, multe sunt în stare deteriorată, însă este posibilă renovarea lor, care ar merita o atenție sporită.

Clădirile mai noi de cele menționate mai sus (din perioada anilor 1960-80) sunt însă atipice, au forme comune, fără caracteristici distinctive sau specifice acestei zone. Sunt de o arhitectură anostă. Iar clădirile și modificările din perioada de după anii 1990 se plasează din punct de vedere arhitectural și mai departe de cele menționate adineauri. Aceste clădiri modifică mult imaginea satului tradițional, par a fi scoase din volumetria satului, se definesc cu forme ieșite din scara satului și cu culori stridente.

3.4.2. Clădiri comerciale

În secolul XIX, împreună cu dezvoltarea economică a satului, au apărut și funcțiunile de deservire comercială. Pentru acest nou tip de deservire s-a creat o clădire specială, care avea un colț teșit, unde se află intrarea în spațiul comercial. Pentru acest tip de clădire avem mai multe exemple, care și-au menținut această formă (de ex. Sânmartin, nr. 301 și nr. 62; Ciucani, nr.336), însă doar una și-a menținut funcțiunea comercială și în zilele noastre (str. Principală, nr. 423).

Avem un exemplu de clădire comercială care nu are un colț teșit, este paralel cu strada și are intrarea directă de pe strada principală din Sânmartin (nr. 280).

3.4.3. Anexe gospodărești

În afara caselor o notă caracteristică a satului o dau șurile, care sunt deosebite atât în numărul lor, cât și în importanța dată lor (fiind de dimensiuni mari). Numărul șurilor rezultă din activitatea agricolă a satului, deservește nevoia de adăpostire a bunurilor agricole. De multe ori găsim exemple în care un gospodar deține mai multe șuri. În general șurile sunt construite tradițional din bârne de lemn, însă din anii 1940 au început să contruiască și șuri parțial executate din cărămidă (cu parament aparent sau mai rar tencuit). Șurile mari de obicei adăpostesc grajdurile animalelor mari și animalelor mici, iar în afară de acestea găsim și ateliere în incinta șurilor.

Alte anexe gospodărești sunt: bucătăriile de vară, afumătoriile, atelierile, diverse spații de depozitare (pt. uneltele gospodărești, lemne de foc...), grajdurile pentru animale mari (cai, vaci...), grajdurile pentru animale mici (oi, porci...), cotețele pentru păsări...etc.

Aceste anexe de obicei sunt construite, ca și șurile, în mod tradițional, din bârne de lemn. Bucătăriile de vară sunt văruite, tencuite, iar celelalte anexe sunt de obicei lăsate cu bârnele de lemn aparente.

3.5. OBIECTIVE STRADALE CARACTERISTICE

Caracteristici ai satului, care creează imagini specifice, sunt:

- **crucile de lemn și piatră**, care definesc câte o zonă a satului

Deosebite și interesante sunt crucile de lemn din Ciucani, care au fost închinat Maicii Domnului în memoria victimelor epidemiei de ciuma din sec. XVIII. Anumite părți ale crucii au fost schimbate de-a lungul timpului, textele vechi înscrise pe cruci nu mai sunt citibile, dar în memoria locului trăiesc și în zilele noastre, fapt ce este dovedit prin coroanele florale care le împodobesc mereu.

Crucile erau de obicei închinat Maicii Domnului, de către comunitate sau chiar de către o familie, care prin acest gest le mulțumeau Maicii pentru ocrotire, sau cereau ocrotire față de boli și neazuri.

În Sânmartin găsim o cruce de piatră din anul 1884, prin care comunitatea din Középtíz îi mulțumește Maicii Domnului că i-a ocrotit de molimă.

Crucile sunt așezate mai ales la intersecții de străzi, sau pe marginea străzii.

Aceste cruci joacă un rol important în memoria locului și a localnicilor, de aceea sunt îngrijite cu atenție, și sunt totodată propuse spre ocrotire.

- **porțile** (fiind foarte variate ca formă și material)

Porțile din Sânmartin și Ciucani sunt foarte variate, găsim mai multe tipuri de porți. Porțile joacă un rol important în imaginea de ansamblu a satului.

Porțile sunt de mai multe tipuri, cum ar fi:

- porți secuiești mari
- porți secuiești mici
- porți de lemn simple
- porți din zidărie
- porți cu coloane din beton, intervale din lemn
- porți combinate, care alătură mai multe tipuri de porți și diferite materiale (de ex. beton-lemn, metal-lemn...)

Porțile tradiționale sunt porțile secuiești mici și cele mari. Pentru aceste porți mai găsim exemple frumoase, cum ar fi:

- poartă mică secuiască: Ciucani - nr. 335 (din anul 1895), nr. 93 (din anul 1971), Sânmartin - nr. 186
- poartă mare secuiască: Sânmartin – nr. 281 (din anul 1830), nr.280 (din anul 1832), poarta parohiei catolice (din anul 1815)
Ciucani - nr. 392, nr. 71 (din anul 1934), nr. 77 (din anul 1932), nr. 269 (din anul 1877)

Porțile din zidărie apar la gospodăriile nobiliare, sau înstărite și au o prezență dominantă, statornică (ex.: cele trei porți din zidărie ale conacului Hajdú, aflate pe străzi diferite).

În anii 1960-80 s-au construit foarte multe porți cu coloane din beton și deschideri din lemn. Aceste porți aproape au devenit un simbol al satului, fiind foarte răspândite. Interesant în aceste

porți de beton este faptul că deși sunt din beton, apar pe ele elemente ornamentale (de ex. laleaua), adică totuși s-a căutat o personalizare a betonului.

Cele mai noi porți sunt din diferite materiale, din combinații de materiale, având atât forme tradiționale cât și forme netradiționale.

- fântânile stradale

Fântânile stradale sunt de asemenea caracteristice satului. La fiecare pas găsim câte o fântână stradală, care sunt fântâni comunitare. Majoritatea acestor fântâni, care se regăsesc și în zilele noastre, au fost construite în sec. XIX-XX. În anii '40 era un program care propunea construirea a mai multor fântâni comune. Adâncimea fântânilor este în multe cazuri de ca. 25 m, și au apa limpede și bună.

O fântână caracteristică Ciucanului era fântâna cu două găleți, care era răspândită, însă până în zilele noastre numărul lor a scăzut, fiind de regăsit doar un exemplar vizitabil.

Fântânile vechi erau din lemn, având o structură deosebit de frumoasă, cu diferite elemente decorative. Fântâna stradală integral din lemn mai regăsim în Ciucani, în strada Keresztesek.

Majoritatea fântânilor însă au fost transformate, „modernizate” cu structură inferioară din beton (petru atingerea unei siguranțe și durabilități mai mari), structura superioară fiind și mai departe executată din lemn. Fântânile astfel și-au pierdut caracterul tradițional, dar au rămas în folosință prin aceste schimbări.

4. ANALIZA INTERVENȚIILOR ASUPRA IMAGINII SATULUI

4.1. DEFINIREA ZONELOR CU IMAGINI SPECIFICE RELATIV UNITARE

Localitatea Sânmartin s-a dezvoltat armonios până la mijlocul secolului al XX-lea. Până atunci din punctul de vedere al imaginii satului s-au conturat două tipuri de zone:

Zone cu imagine tipică de sat – în care predomină clădirile cu aspect vernacular, păstrând formele și materialele de construcții tradiționale, atât la clădirile de locuit, clădirile comerciale cât și la anexele gospodărești. Între casele tradiționale au apărut în cursul primei jumătăți a secolului al XX-lea câteva case cu elemente de arhitectură urbană, ca expresie a diferențierii unor pături sociale (negustori, intelectuali, meșteșugari) cu preferințe de expresie arhitecturală diferite. Aceste case păstrează modul de așezare pe parcelă și volumetria caselor tradiționale, forma acoperișului cu patru ape, diferă doar tratarea fațadelor cu elemente decorative din tencuială (chenare de ferestre, profilaturi) și colorit caracteristic, prin combinarea a câte două culori mai intense: combinații de gri - portocaliu, ocru - vișiniu, gris-albăstrui închis - alb etc. Coloritul mai curajos al acestor case dau o notă specifică localității, fără a deteriora imaginea tradițională.

În aceste zone intră majoritatea satului Sânmartin, adică teritoriul ce se întinde la est de piața din centrul de comună, satul Ciucani și cele două extremități ale comunei aflate de-a lungul străzii Principale, drumul național DN12 ce traversează localitatea.

Nu fac parte din această zonă capătul estic al satului Sânmartin - o zonă cu caracter agro-industrial, zona din extremitatea nordică a localității - o zonă de servicii și industrie, precum și zona de locuințe noi aflată tot la nord, pe lângă drumul ce duce la Sânsimion.

Zona centrului de comună – zonă ce se întinde pe cele două părți laterale ale străzii Principale, segmentul cuprins dintre podul peste pârâul Ciucani și până dincolo de ansamblul Bisericii romano-catolice. Această zonă are un caracter arhitectural urban (de oraș mic), reflectând statutul comunei de centru economic al regiunii Ciucului de Jos, chiar centru politic din perioada dintre sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea.

Pe frontul vestic al centrului de comună se găsește un șir de clădiri cu parter, așezate în front continuu. Frontul estic cuprinde clădirile reprezentative ale centrului: clădirea Primăriei și clădirea casei de cultură, cu regim de parter, așezate alăturat, formând deasemenea un front continuu.

În centru apar clădiri cu volumetrie mai mare, cu regim de parter și etaj: clădirea fostului Gimnaziu, clădire de stil clasicist din 1840, și clădirea Liceului profesional Tivai Nagy Imre, clădire de stil clasicizant construit în prima jumătate a secolului al XX-lea. Capătul nordic al frontului vestic este dominat de ansamblul Bisericii romano-catolice.

În fața clădirii Gimnaziului se găsește o piață. Această piață s-a format la intersecția drumului național ce traversează comuna DN12 – strada Principală – și drumul județean DJ123, care traversând satul Sânmartin – Szentmárton köze – în continuare face legătura cu Valea Uzului, respectiv leagă Depresiunea Ciucului cu Moldova.

Frontul sudic al pieței este delimitat de aripa nordică a casei de cultură, frontul vestic de clădirea remizei pompierilor cu silueta mai aparte a turnului pompierilor și la nord se află clădirea parohiei romano-catolice cu poarta zidită monumentală. Piața este parțial amenajată ca și parc. În centrul pieței se află monumentul eroilor căzuți în cele două războaie mondiale.

4.2. INTERVENȚII MAJORE ASUPRA IMAGINII SATULUI DIN PERIOADA 1960 - 2009

Transformările social-economice intervenite după cel de-al doilea război mondial au dus la modificări substanțiale ale imaginii satului.

Înființarea cooperativelor agricole a dus la modificarea spațiului de desfășurare a activităților agricole. Prin organizarea grupată a creșterii animalelor și a depozitării produselor agricole au apărut noi programe de arhitectură: grajduri pentru multe capete de animale, grânare, depozite de cartofi, clădiri administrative, programe care s-au materializat prin clădiri cu volumetrie ieșită din scara clădirilor satului. Inserția clădirilor noi ale gospodăriei agricole în zona de mijloc a străzii Csekefalva köze a fost o primă intervenție care a influențat nefavorabil imaginea satului.

Totodată această mutare a locului de desfășurare a activităților economice principale a satului a dus la destrămarea treptată a gospodăriei tradiționale, în care toate activitățile gospodărești (creșterea animalelor, depozitarea fânului și a produselor agricole etc.) s-au desfășurat în interiorul aceluiași lot cuprinzând șura, grajduri, cotețe, șoproane, ateliere. Ca urmare a acestui fenomen precum și datorită migrării forței de muncă către oraș se constată ieșirea din folosință a mai multor clădiri gospodărești. Deteriorarea acestora datorită lipsei de întreținere poate să atragă după sine demolarea lor, ceea ar însemna o pierdere însemnată pentru aspectul întregului sat.

Imaginea actuală a satului este încă hotărâtor determinată de existența a unui număr foarte mare de șuri. Menținerea lor în viitor din păcate se poate realiza numai dacă folosirea lor este rentabilă, ceea ce transpune problema pe plan mult diferit: aspecte socio-economice, posibilitatea de rentabilizare a micilor gospodării etc.

Datorită unei migrări de direcție inversă a forței de muncă: venirea în sat a unei pături sociale format din specialiști, cadre de învățământ, a apărut un alt program nou: locuința colectivă. Apariția în partea sudică a centrului de comună unui bloc de locuințe P+3 nivele a avut un impact negativ major. O altă clădire a acestui program a apărut în Sânmartin, în zona Altíz, în apropierea piațetei aflate la intersecția drumului ce duce în comuna Ciucsângeorgiu și drumul către Valea Uzului, strada principală a satului – Szentgyörgy köze. Această clădire prin volumul mai redus, cu regim de înălțime P+E+M a avut un impact negativ mediu asupra imaginii satului.

O intervenție cu impact major asupra imaginii centrului de comună este rezultatul unui proces mai lung de modernizări succesive ale drumului național realizat de fiecare dată cu supraînălțarea stratului de uzură a drumului. La ora actuală ansamblul arhitectural al centrului este secționat de un drum aflat la o cotă superioară față de cota trotuarelor, care este bordat pe cele două părți de taluzuri. Situația este agravată și mai mult de circulația intensă de pe acest drum, lipsa aproape totală de parcaje amenajate.

Rezolvarea acestei probleme presupune un efort financiar foarte mare, dar ar fi în favoarea imaginii centrului de comună. În afara eliminării traficului greu prin realizarea unui drum de ocolire a centrului ar fi necesară și o reabilitare a profilului transversal al străzii (implicit și a profilului longitudinal al drumului).

4.3. ALTE INTERVENȚII DIN CENTRUL DE COMUNĂ CARE AU AVUT INFLUENȚE ASUPRA IMAGINII SATULUI

Intervenții pozitive realizate mai recent

În frontul unitar de case, din partea vestică a străzii Principale, s-au executat două clădiri care se integrează armonios în front: Clădirea CEC-Bancului și clădirea pensiunii Tulut. Proiectantul clădirilor a găsit soluții corecte de racordare la clădirile învecinate. Mai puțin reușite par elementele de acoperiș cu ieșiri agresive către spațiul străzii.

Intervenții care modifică negativ valoarea clădirilor, respectiv valoarea imaginii întregului ansamblu a centrului de comună

- La clădirea parohiei romano-catolice, construită în anul 1745, clădire de stil baroc cu valoare de monument, cu prilejul amenajării mansardei s-a modificat forma barocă a acoperișului prin introducerea neadecvată a unei logii la acest nivel și folosirea la finisaj a lambriului din lemn, material de finisaj străin de stilul original al clădirii.
- La clădirea nr. 3 în urma unei lucrări de refașadizare s-au modificat formele golurilor, au fost distruse elementele decorative ale fațadei, rezultând o fațadă „modernă” care a redus nu numai valoarea clădirii, dar a modificat în mod negativ valoarea întregului front de clădiri
- La nr. 15 folosirea unor materiale neadecvate și a culorii roșii de nuanță stridentă depășește limita oricărui bun simț ajungând la ridicol. La refacerea finisajelor exterioare a casei existente fațada s-a placat cu tablă cutată de culoarea roșie, cornișa și pazia s-au executat deasemenea din tablă de culoare albă.
- La frontul unitar de case din centru a apărut o serie intervenții necorespunzătoare:
  - o Amenajare de acces în clădire direct din spațiul străzii cu trepte improvizate din lemn și tâmplărie de factură total străină de aspectul casei

- Schimbarea formei învelitorii și amenajare de balcon către stradă la mansardă
  - Placaje de plăci de piatră la soclu
  - Decorație atipică de imitație de bosaj la poartă
  - Acoperiș deasupra intrării rezolvat inadecvat
- În parcul central în apropierea monumentului eroilor din cele două războaie mondiale s-a mai ridicat un monument de valoare estetică discutabilă. Imaginea acestuia s-ar putea îmbunătăți prin reamenajarea platformei de la baza monumentului.
  - La restaurarea porții secuiești de la Parohia romano-catolică, poarta secuiască cea mai veche din comună, datând din anul 1815, înlocuirea părții de jos a stâlpilor s-a făcut cu prelungirea excesivă a acestora. Prin aceasta s-au schimbat proporțiile porții. Putem să constatăm că este o intervenție reversibilă și corectabilă în viitor.

4.4. INTERVENȚII MAI RECENTE CARE MODIFICĂ IMAGINEA ALTOR ZONE ALE COMUNEI – ZONE DE LOCUIT CU VALOARE TRADIȚIONALĂ

Intervenții pozitive realizate

- Reabilitarea casei nr. 63 din Sânmartin (reparații capitale și extindere) s-a realizat cu păstrarea volumetriei corpului de către stradă și înbinarea corectă a elementelor de arhitectură tradițională cu cerințele unui confort crescut al locuirii.
- Șura existentă pe parcela nr. 24 din Sânmartin s-a amenajat de către Fundația Csibész din Miercurea Ciuc ca „Centru de educație a părinților adoptivi”, cu sala de curs la parter și spații de cazare la mansardă. Este un exemplu foarte bun de refuncționalizare a unei clădiri gospodărești fără alterarea valorilor ambientale ale acesteia.
- La unele lucrări de reabilitare a fațadelor se observă o conștientizare a valorii tâmplăriilor tradiționale. La refacerea tâmplăriei cu geam termopan se reia forma originală a tâmplăriei, împărțirea acestuia și chiar se refac elementele decorative (casa de la nr. 63 din Sânmartin, casa nr. 321 din Ciucani).
- Se observă o grijă pentru păstrarea tradiției porților secuiești. În comună există câteva porți secuiești executate mai recent, de exemplu Sânmartin nr. 309 și nr. 309/A, Ciucani nr. 388.
- Majoritatea fântânilor de stradă sunt periodic întreținute și reparate de către comunitatea care o folosește, respectiv care privește fântâna ca un bun comun care trebuie păstrat. Intențiile de reparare a elementelor deteriorate este foarte bună, mai puțin modul de rezolvare cu materiale străine: beton, tablă metalică. Reabilitarea acestor fântâni cu refacerea detaliilor originale ar trebui să fie tema unui proiect mai amplu inițiat de Primărie cu întocmirea unui proiect de finanțare pentru accesare de fonduri din programul Lider de exemplu.

Intervenții care modifică negativ imaginea satului

- În această categorie intră o serie de case de locuit construite mai recent, care examinate separat, făcând abstracție de cadrul construit în care sunt amplasate, sunt construcții bune sau acceptabile. Dar în contextul în care apar sunt total ieșite din scară prin volumetria prea mare. Nu se încadrează în zonă având elemente de expresie arhitecturală netipice precum și prin culorile stridente folosite la fațadă (albastru de Prusia, roșu intens, galben potocaliu, verde de acril, etc).

- Sunt exemple de case noi care prin volumetrie se încadrează bine în aspectul satului, dar folosirea materialelor străine influențează negativ aspectul satului (de exemplu învelitora din țiglă de culoare verde la casa nr. 296 din Sânmartin).
- Moda de placare a soclului și a unor porțiuni de fațadă cu plăci de piatră (chiar plăci de piatră lăcuite), modă răspândită atât în orașe cât și la sate, aduce o notă total străină în aspectul satului. Deși prin aceasta se dorește etalarea bunăstării materiale a proprietarului, este un kitsch și exprimă faptul că nu au existat fonduri pentru realizarea unor socluri zidite din piatră, dar se dorește ca cel puțin să fie aparența acestuia.
- Folosirea culorilor stridente se pare că începe să devină un apanaj al bunăstării materiale. Au apărut câteva exemple de revopsire a fațadelor și a elementelor decorative ale fațadei în acest spirit (casa nr. 103 din Sânmartin, casa nr. 181 din Ciucani).
- Chiar dacă îmbunătățirea sistemului de gospodărire a energiei este un deziderat general, cerut și de lege, rezolvarea acestuia trebuie să se facă în mod diferențiat în funcție de caracterul, stilul clădirilor. La clădirile cu valoare istorică sau ambientală care au decorații de tencuială pe fațade problema izolării se cere studiat în acest sens. Se vor izola în primul rând pardoselile și planșeele. Pentru izolarea termică a pereților exteriori sunt posibilități de rezolvare cu tencuială specială termoizolatoare. La clădirea grădiniței, casa nr. 77 din Ciucani, s-au aplicat plăci izolatoare pe fațade și peste acestea s-au executat duplicate ale decorațiilor originale obturate de plăci. Izolarea stâlpilor și arcelor de pe fațada către curte arată intenția de închidere cu tâmplărie a arcadei, o rezolvare posibilă, dar în detrimentul valorii arhitecturale a clădirii.
- Au apărut porți cu forme străine de tradiția locală: o poartă de lemn în fața casei nr. 186 din Sânmartin și o poartă cu stâlpi din beton, placați cu plăci de piatră de proporție atipică în fața casei nr. 298 din Ciucani. Poarta secuiască mare tradițională existentă în comuna Sânmartin este forma cea mai frumoasă a porții secuiești, forma specifică Ciucului de jos (forma decupajului circular al porții mici și al porții mari). Este de preferat ca porțile de dimensiuni mari să se execute luând ca model porțile existente valoroase din sat.
- Amplasarea unor stâlpi electrici din beton în imediata apropiere a crucilor de lemn (la crucile Hármaskereszt și în fața străzii Vitosok din Ciucani) este semnul indolenței și lipsei de respect față de valorile spirituale materializate prin aceste cruci.

5. PROPUNERI PENTRU PROTEJAREA IMAGINII SATULUI

5.1. OBIECTIVE ÎNSCRISE ÎN LISTA MONUMENTELOR ISTORICE

La ora actuală sunt protejate prin lege următoarele obiective din sat care sunt cuprinse în Lista monumentelor istorice:

Situl arheologic:

184. HR-I-s-B-12709   Așezarea de epoca bronzului de la Sânmartin - cu adresa „Ciucani

Monumente istorice:

600. HR-II-a-B-12964   Ansamblul bisericii romano-catolice „Sf. Martin” compus din:
 601. HR-II-m-B-12964.01   Biserica romano-catolică „Sf. Martin”
 602. HR-II-m-B-12964.02   Zid de incintă
 603. HR-II-m-B-12965   Capela romano-catolică

Biserica romano-catolică a fost construită între anii 1802-1817, în locul unei biserici gotice demolate în anul 1749. Zidul de incintă datează din secolul XVII-lea.

Capela romano-catolică a fost construită în stil baroc în anul 1743 în locul unei capele mai vechi. Din păcate statutul de monument istoric al capelei nu a împiedicat construirea în imediată apropiere a clădirii a unui stâlp al liniei electrice de tensiune înaltă.

Conform legii la orice intervenție la monumentele înscrise în Lista monumentelor istorice și pentru lucrări de investiții sau lucrări de reparații la clădiri aflate în zona de protecție a acestora, prin certificatul de urbanism emis, trebuie să se solicite avizul Comisiei zonale a monumentelor istorice nr. 11 Brașov prin Direcția județeană de cultură și culte Harghita.

În cadrul studiilor de fundamentare al Planului Urbanistic General al comunei Sânmartin, anterior reactualizării PUG-lui este nevoie de elaborarea următoarelor studii:

- un studiu de specialitate pentru delimitarea sitului arheologic „Așezarea de epoca bronzului de la Sânmartin”
- studii de delimitare a zonelor de protecție a ansamblului și a monumentului istoric cuprinse în Lista monumentelor istorice

5.2. PROPUNERI DE PROTEJARE LOCALĂ

Dezideratul menținerii imaginii tradiționale a satului se poate obține prin acțiunea comună a conducerii comunei și a locuitorilor satului. Este foarte important conștientizarea valorilor existente în rândul populației, reorientarea interesului pentru formele arhitecturale și rezolvările tradiționale.

În procesul de conștientizare a valorilor rolul cel mai important ar putea să aibă organizațiile civile, care pe lângă obiectivele de păstrare a identității culturale, a tradițiilor locale în viața socială, își introduc în program și protejarea imaginii satului.

5.2.1. Propuneri de reglementări urbanistice

Instrumentul de bază a Primăriei în rezolvarea problemelor legate dezvoltarea durabilă a localității, cu păstrarea trăsăturilor urbanistice și arhitecturale, îl constituie prevederile Planului Urbanistic General și reglementările cuprinse în PUG. Propunerile de reglementări urbanistice din **Anexele 3 și 4** ale prezentului studiu sunt întocmite pentru a fi introduse în Reglementările PUG-lui, cu ocazia reactualizării acestuia. Aceste propuneri de reglementări nu sunt exhaustive și se referă numai de aspectele legate de dezideratul de menținerea valorilor tradiționale existente și restricționarea construcțiilor noi precum și a intervențiilor în așa fel ca acestea să nu altereze imaginea satului, dimpotrivă să se aducă îmbunătățiri, corectări în acest sens.

După aprobarea PUG-lui reactualizat Reglementările acestuia se ridică la rang de lege și devin instrumente de lucru în modelarea imaginii satului.

Datoria specialiștilor de la Primărie, care emit certificatele de urbanism, este să introducă în prevederile acestuia acele puncte din reglementări care se referă la terenul / obiectivul în cauză, pentru care s-a cerut elaborarea certificatului de urbanism. Este foarte important introducerea detaliată a cerințelor referitoare la obiectul respectiv cu scopul ca la începerea fazei de proiectare beneficiarul și proiectantul să se orienteze după aceste cerințe.

La certificatele de urbanism emise pentru înstrăinări de bunuri imobiliare deasemenea trebuie introduse cerințele referitoare la volumetrie, amplasarea construcției, eventuale restricții, pentru a crea o imagine exactă celui care cumpără terenul / obiectivul în vederea realizării unei investiții noi.

5.2.2. Propunere de protejare locală

Propunerile de reglementări întocmite pentru zona centrală și pentru zonele de locuit dau un cadru general pentru protejarea imaginii întregului sat, a valorilor ambientale. Pentru protejarea unor obiective mai valoroase, a căror dispariție sau transformare radicală ar aduce prejudicii pentru patrimoniul construit al localității, s-a întocmit o propunere de protejare locală, cuprinsă în **Anexa 5** a prezentului studiu.

Această propunere devine un instrument de lucru după aprobarea de către Consiliul Local pe baza Hotărârii Consiliului.

Protejarea locală atrage după sine următoarele obligații:

- Interdicția de demolare. Autorizație de demolare pentru aceste obiective se pot elibera numai dacă pe baza unei Hotărâri a Consiliului Local obiectul se scoate din lista de obiecte protejate pe plan local.
- Orice transformare a clădirii (adăugiri, schimbare de materiale de finisaj, schimbarea tâmplăriei, refacerea porții și a împrejmuirii către stradă) trebuie să se facă pe bază de autorizație de construire și fără a diminua valoarea ambientală a clădirii. Nu este nici o interdicție în ceea ce privește adaptarea clădirii la cerințele de confort și igienă, dar aceste lucrări să nu se execute în detrimentul aspectului tradițional al fațadei.
- La clădirile de locuit unde mai recent s-a schimbat forma ferestrelor originale în ferestre cu trei canate (de tip bloc de locuință), cu ocazia unor reparații la fațade ar fi de dorit refacerea golurilor originale.

Hotărârea Consiliului Local prin care se aprobă lista obiectivelor de protejare locală trebuie adusă la cunoștința proprietarului clădirii, respectiv al obiectivului protejat.

În vederea viabilității protecției locale aceasta trebuie să aibă și sprijinul populației, ceea ce se poate realiza numai prin conștientizarea valorilor. O serie de activități ar trebui să concure la fenomenul ca protejarea locală să nu fie înțeleasă ca o măsură opresivă, de frână în calea dezvoltării, ci dimpotrivă ca un motiv de mândrie de a fi proprietarul unei case valoroase.

Pe lângă motivații sentimentale câte un ajutor material, chiar de valoare mai mică ar putea să slujească această cauză.

În acest sens Primăria ar trebui să găsească resurse financiare (din resurse proprii, sprijin de la Consiliul Județean Harghita cerut în acest scop, fonduri obținute prin proiecte de finanțare, etc.) și modalități de a sprijini activitățile de întreținere a obiectivelor de pe listă, acele lucrări de întreținere sau reparații care se execută în spiritul protejării locale, precum și eventualele îmbunătățiri, corectări, lucrări de refacere a formei originale.

Ajutoarele materiale date proprietarilor de obiective înscrise pe lista de protejare locală ar putea să fie de diferite forme, cum urmează:

- scutiri de impozit sau reducerea impozitului pentru clădiri protejate local. Aceste scutiri s-ar putea da, în măsura posibilităților, pentru toate obiectivele de pe listă sau numai la acele obiective unde se execută lucrări de întreținere conform celor sus menționate.

- ajutor material direct prin oferirea gratuită sau la preț redus a unor materiale de construcții cu ocazia reparațiilor executate la aceste obiective, dacă acestea se realizează în spiritul păstrării sau refacerii formei originale a clădirii (de exemplu var pentru văruire, țigle solzi pentru reparații la acoperiș, material lemnos etc.)
- plata parțială sau totală a unor lucrări de refaceri de goluri de ferestre originale la fațade, restaurare de tâmplărie tradițională valoroasă etc.
- ajutor material pentru reparații la porți secuiești vechi, care reprezintă valoare pentru întreaga comunitate și unde proprietarul nu are resurse materiale pentru a păstra și restaura poarta. (Caz concret: poarta secuiască de la Sânmartin nr. 281, construit în anul 1830, unde a căzut partea superioară, se păstrează elementele, dar se pare că nu sunt șanse de restaurarea porții de către proprietar. Având în vedere valoarea acestui obiectiv o rezolvare ar fi dacă Primăria ar putea să preia acest efort financiar.)

5.2.3. Propunere de punct muzeal cu caracter etnografic

Pentru a păstra martori ai imaginii unei gospodării tradiționale studiul de față propune analizarea posibilității de a crea puncte muzeale cu caracter etnografic (tájházak). Propunem două gospodării care ar putea fi folosite în acest sens:

- gospodăria nr. 261 din Sânmartin la care s-a păstrat aproape intact atât casa de locuit cât și toate elementele gospodăriei tradiționale
- gospodăria 303/A din Ciucani unde se păstrează, în stare degradată din păcate, una dintre cele mai valoroase case tradiționale ale satului și două clădiri gospodărești, dintre care grâнарul construit în anul 1866

Aceste gospodării sunt detaliat prezentate **în fișe de cartare**, introduse în volumul 2. al prezentului studiu

În vederea executării unui astfel de punct muzeal primul pas ar fi cumpărarea gospodăriei de către forul care ar fi realizatorul acestei investiții (Primăria sau o asociație) și după aceea restaurarea clădirilor din gospodărie.

Întocmit:

arh. Fekete Márta

arh. Popovici Aletta

Bibliografie:

1. Planul urbanistic general comuna Sânmartin
2. Hărțile militare austriece din secolele XVIII-XIX: prima hartă militară austriacă din anii 1769-1773 și a doua hartă militară austriacă din anii 1853-1873
3. Hargita megye 250 térképe és 135 fényképpel, Miercurea Ciuc, 1997
4. Orbán Balázs: A Székelyföld leírása, vol. II, editat de Ráth Mór, Pesta, 1869, pag. 43
5. Site-ul Consiului Local Sânmartin Ciuc
6. Vofkori László: Székelyföld útikönyve vol. II, Editura Cartographia, Budapesta, 1998, pag. 104
7. Kristó Tibor: Csíkcsekefalva „pestises” keresztjei - în ziarul Hargita Népe, anul XVIII numărul 200. - 2 sept. 2006
8. Grigore Ionescu: Arhitectura populară în România, Editura Meridiane, București, 1971
9. Andrei Pănoiu: Din arhitectura lemnului, Editura Tehnică, București, 1977
10. Gazda Anikó: Bács – Kiskun megye építészeti és faluképi értékeiről, în revista Műemlékvédelem, anul XXVI, nr. 4 din 1982
11. Kepeczii Sebestyén József: A középkori keleti műveltség legkeletibb hatérai, Lapkiadó nyomdai műintézet RT, Cluj, 1929, pag. 29
12. Lestyán Ferenc: Megszentelt kövek, Editura Gloria, Cluj, 1996, vol I., pag 200